

# Izvoare istorice comentate

## PROCLAMAȚIA LUI WILHELM DE ORANIA DIN 31 AUGUST 1568

Prima revoluție burgheză din istorie — cea din Țările de Jos — (1), izbucnită pe fundalul unor cauze economico-sociale propice unei asemenea revoluții, dar și temeuri naționale și religioase, avea să pună în mișcare toate forțele sociale din această însemnată zonă geografică : nobilime, burghezie, mase populare. E drept, de pe poziții diferite și cu interese adesea contradictorii, dar avînd ca element comun dorința de a lupta împotriva dominației spaniole. În defășurarea revoluției acest fapt va deveni evident. Este întru totul semnificativă una din proclamațiile lui Wilhelm de Orania, șeful opoziției nobiliare, către compatrioții săi, prin care îi îndeamnă să lupte pentru eliberarea de sub ocupația spaniolă. Această proclamație scoate în evidență și poziția nobilimii față de revoluție în general, față de monarhia spaniolă în special, dar și momentul din desfășurarea revoluției cînd este dată (2).

„Puțini sînt aceia care să nu știe că spaniolii se străduiesc de multă vreme să cîrmuiască această țară după placul lor (3). Folosind spre rău bunătatea mării sale (4), ei au înduplecat-o să poruncească introducerea inchiziției (5) în Țările de Jos. Ei știau foarte bine că dacă locuitorii Țărilor de Jos pot fi siliți să îndure activitatea ei, le nimicesc orice garanție a libertății lor (6) ; iar dacă aceștia se împotrivesc introducerii ei, se deschide în aceste bogate provincii un cîmp larg pentru jaf (7)... noi nu putem mai mult să privim liniștiți la asemenea omoruri, tîlhării, samavolnicii și suferințe (8). Pe lîngă aceasta, sîntem încredințați că maiestatea sa are o părere greșită despre întîmplările din Țările de Jos (9). Drept urmare a acestui fapt am luat armele, spre a ne împotrivi silnicei tiranii a spaniolilor... (10) Avem acum... o armată foarte bună de călărime, pedestrime și artilerie, toată strînsă pe cheltuiala noastră (11). Chemăm pe toți locuitorii Țărilor de Jos să ne vină în ajutor (12). Numai atunci cînd, în cele din urmă, va fi înfrîntă cruzimea lui Alba (13), vor putea provinciile să-și redobîndească dreapta exercitare a judecății și starea de prosperitate pentru republica lor“ (14). (Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1961, p. 248 ; vezi și Camil Mureșan, *Focul ocrotit de ape*, Pagini de istorie universală, Editura Științifică, 1960, p. 89—90).

### Comentariu istoric

(1) Prin denumirea de „Țările de Jos“ se înțelege într-un termen general actualul teritoriu al Belgiei, Olandei și Luxemburgului. Dar în evul mediu, în condițiile fărîmîțării feudale, existau numeroase provincii (mai mari sau mai mici) ca entități bine distincte : Flandra, Brabantul (în sud), Artois, Namur, Lu-

xemburg (sud și sud-est), Olanda, Zeelanda (în nord). Ca terminologie, denumirea explică faptul că teritoriul acestor provincii, în special a celor din nord era situat sub nivelul mării, ceea ce a făcut necesar încă de timpuriu să se realizeze mari lucrări de îndiguire care să stăvilească ofensiva apei asupra pământului. Chiar marișe orașe, Amsterdam și Rotterdam (ridicate ca centre urbane în secolele XII-XIII), atestă acest fapt prin terminația de „damm” pe care o poartă și care înseamnă „dig”. Ceea ce ne interesează în mod deosebit este de a sublinia starea de prosperitate a „Țărilor de Jos” încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, care făceau din ele una din cele mai bogate regiuni din Europa. Ca și în Republicile italiene și după marile descoperiri geografice mai mult decât acolo, aici germenii capitalismului creau condițiile desfășurării unei revoluții burgheze. Pulsa viața comercială iar alături de meșteșugurile tradiționale, erau în floare manufacturile de postav, țesătoriile, metalurgice, armelor de foc, construcțiilor navale, hârtiei și chiar a tiparului (care se pare că își are originea în Olanda). Este drept însă că nu toate provinciile se dezvoltau uniform. În cele din sud și sud-est, în general agrare, cu o viață meșteșugărească redusă, relațiile feudale erau puternice, deosebit de provinciile nordice, cu producție manufacturieră și viață comercială intensă. Aceasta va explica și spiritul revoluționar mai puternic în nord față de cel al populației din sud.

(2) Pentru a determina momentul când Wilhelm de Orania va da proclamația pe care o comentăm, trebuie arătat mai întâi că semnalul revoluției îl va da opoziția nobiliară având în frunte pe autorul proclamației, pe contele Lamoral de Egmont, Filip de Marnix și amiralul Hoorne. Programul inițial al acestei nobilimi (dintre care unii erau catolici, alții calvini) se referea la respectarea de către monarhia spaniolă a privilegiilor nobilimii și autonomia Țărilor de Jos, anularea edictelor împotriva „eretice” (majoritatea locuitorilor trecuseră la reformă) și retragerea armatelor spaniole. El nu revendica și separarea de Spania. Acesta a fost și sensul delegației condusă de Egmont, în 1565, care ajungând la Madrid a prezentat regelui astfel de cereri. În ultimă instanță nobilimea urmărea ca prin tratative cu monarhia spaniolă să preîntâmpine o răscoală populară și totodată să-și asigure rolul conducător în Țările de Jos pentru a-și satisface propriile interese de clasă. Refuzul regelui a declanșat în 1566 însă mișcarea populară începută ca o mișcare revoluționară pentru eliberarea socială și națională. Acum apar distinct pozițiile sociale: nobilimea urmărea în continuare să i se respecte dreptul de conducere în provincii și se întâlnea cu burghezia în interese economice comune; burghezia urmărea înlăturarea jugului feudal-absolutist spaniol și cucerirea puterii politice; țărănimea, lărgind aria revendicărilor s-a ridicat împotriva sarcinilor feudale și poverilor fiscale și în totalitatea lor masele plebee luptau împotriva îngrădirilor așezate în calea navigației, pescuitului, comerțului. Întrucât însă toate aceste „rele” emanau mai întâi de la absolutismul feudal spaniol care însemna în același timp și exercitarea unei puternice intoleranțe religioase, în 1566 se desfășoară puternica „mișcare iconoclastă” împotriva bisericilor și mănăstirilor catolice. Monarhia spaniolă înăbușe această mișcare „eretică”, având însă și sprijinul opoziției nobiliare care se temea ca mișcarea împotriva feudalității eclesiastice să nu se transforme într-una cu caracter general antifeudal. De fapt, „mișcarea iconoclastă”, care a declanșat reacția violentă a autorităților spaniole, a condus în același timp și la un alt antagonism: între populația catolică și cea protestantă din Țările de Jos. Represiunile care au

urmat au fost încoronate de trimiterea în Țările de Jos, în calitate de guvernator în locul Margaretei de Parma, a faimosului Fernando Alvarez de Toledo, duce de Alba. Stăpînirea acestuia (1567—1573) înseamnă o pagină neagră pentru poporul din Țările de Jos. Este cauza principală pentru care opoziția nobiliară simte din nou că dorința ei de a avea rol hotărîtor în conducerea Țărilor de Jos este serios amenințată de politica represivă a noului guvernator. Wilhelm de Orania, prinț de Nassau, care se refugiase în Germania, în timp ce lupta împotriva ducelui de Alba începuse, pătrunse și el la sfîrșitul lui iulie 1568 în provinciile sudice pentru a participa la bătălie. În acest context se înscrie și proclamația din 31 august 1568.

(3) Prin expresia „de multă vreme“ trebuie să înțelegem nu atît vechimea în timp a stăpînirii spaniole în Țările de Jos, cît mai ales dorința lui Wilhelm de Orania de a insufla compatrioților săi ura față de politica spaniolă de subjugare. Totuși, pe plan istoric, această stăpînire data din timpul lui Carol Quintul. Cum vestitul monarh vroia să realizeze monarhia universală și hegemonia în Europa apuseană (prin slăbirea Angliei și Franței, întărirea în posesiunile italiene, Imperiul german, Țările de Jos, coloniile din Lumea Nouă, Filipinele), ca și hegemonia în Orient (înlăturarea pericolului otoman), avea nevoie de întărirea autorității centrale și menținerea unității religioase. În privința Țărilor de Jos, care în cadrul Imperiului german s-au bucurat de o largă autonomie, Carol Quintul a luat măsuri ce au condus la formarea Țărilor de Jos, ca o entitate teritorială: „tranzacțiunea“ de la Augsburg (1548), Pragmatica Sancțiune de la Bruxelles (1549). Poate că și aceste măsuri erau în concepția suveranului menite să pregătească terenul monarhiei universale. În 1556 el se retrage din viața politică cedînd fiului său, Filip al II-lea, Țările de Jos și Spania cu posesiunile italiene iar fratelui său Ferdinand, Imperiul german. Opoziția nobiliară avea în vedere drepturile de care s-au bucurat Țările de Jos în vremea lui Carol Quintul pe care voia să le păstreze nealterate.

(4) Din proclamație devine evident faptul că nobilimea nu voia nici acum să se despartă de rege, ci numai să înlătore tendința de suprimare a libertăților tradiționale care acum erau date pe seama ducelui de Alba. Deși este clar că ducele de Alba reprezenta voința regelui, nobilimea acuza însă părțile subiective, care izvorau din „personalitatea“ și inițiativele lui Alba, ca, de pildă, înființarea „Consiliului tulburărilor“ (Consiliul sîngeros), metodă ce aparținea guvernatorului.

(5) Inchiziția, o veche instituție a Papalității a fost reorganizată în secolul al XVI-lea din inițiativa lui Ignățiu de Loyola. În anul 1534, acest călugăr spaniol înființează ordinul monahal „Campania lui Isus“ (ordinul iezuiților), avînd ca scop zăgăzuirea succeselor realizate de bisericile reformate și readucerea protestanților la catolicism. În 1540, Papa recunoaște ordinul și activitatea lui „fructuoasă“. Doi ani mai tîrziu, pentru judecarea și pedepsirea „ereticeilor“, Papa reorganizează activitatea inchiziției iar Conciliul de la Trento (1545—1563) a luat măsuri pentru întărirea organizării bisericii catolice și a autorității papale.

În Țările de Jos inchiziția a fost reorganizată de Carol Quintul, fără autorizația Papei Adrian al VI-lea. Acest tribunal eclesiastic însemna pentru monarh mijlocul de menținere a dominației politice a Casei de Habsburg. Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că în Imperiul german, Carol Quintul a lăsat libertate religioasă principilor protestanți, în timp ce în Țările de Jos

a manifestat intoleranță. „Datorită inchiziției — nota Karl Marx — biserica s-a transformat în unealta cea mai îngrozitoare a absolutismului.“ Este și sensul pentru care, în 1556, când Țările de Jos trec din componența Imperiului german în stăpînirea Spaniei, inchiziția începe să acționeze și aici la fel ca în Spania. Ea este însoțitoarea inevitabilă a absolutismului catolic.

(6) Monarhia spaniolă, care acționa prin ducele de Alba știa că stîrpirea „ereticilor“ era cea mai bună garanție a întăririi pozițiilor absolutismului în Țările de Jos. Era evident însă că acțiunile inchiziției atentau la cea mai de preț libertate a poporului, libertatea conștiinței, dreptul de a gândi. Și dacă totuși intoleranța religioasă e suportată și admisă, atunci însuși principiul garanției libertății este atacat. Din acel moment orice abuz al absolutismului devenea legal și trebuia îndeplinit fără crîcnire.

(7) În cazul împotrivirii, proclamația scotea în mod realist în evidență faptul că stăpînirea spaniolă va folosi la un moment dat armată și că orașele și satele care la data aceea se bucurau de o prosperitate recunoscută vor avea foarte mult de suferit. Este evidentă însă teama permanentă a nobilimii de a nu pierde privilegiile tradiționale. În evul mediu prin drepturi se înțelegeau de fapt tocmai privilegiile nobilimii. În timpul lui Carol Temerarul Țările de Jos făceau parte din Burgundia. Regele încălcase destul de des privilegiile nobilimii care erau: libertatea de producție, libertatea de circulație, acceptarea de impozite stabilite de autoritățile locale, libertatea de autoconducere, dreptul de a întreține miliții locale. La 1476 cînd moare Carol Temerarul, fiica lui, Maria de Burgundia, e nevoită să recunoască în scris aceste privilegii care pînă atunci erau acceptate tacit. La 1477, ea dă o adevărată Cartă Constituțională în acest sens. Este adevărat că soțul Mariei, Maximilian, a revenit mai tîrziu pe cît a putut asupra Cartei. Dar n-a mai izbutit să desființeze acest drept scris obținut de nobilimea Țărilor de Jos. Exista, așadar, un temel legal al acestor proteste.

(8) Rezervele proclamației se vădesc și în paragraful următor unde îndemnul la revoltă se referă numai la „omoruri, tîlhării, samavolnicii și suferințe“ iar nu și la abuzurile izvorîte din servitutele feudale. Este vorba tocmai despre abuzurile săvîrșite de trupele ducelui de Alba, inclusiv „cartiruirile de armată“.

(9) Se sublinia încă odată faptul că regele Filip al II-lea era dezinformat de slujitorii săi din Țările de Jos și în primul rînd de ducele de Alba și că el nu cunoștea toate grozăviile cîte se întîmplau acolo. De aici intervenția nobilimii pe lîngă curtea spaniolă de a se pune capăt celor mai flagrante dintre abuzuri tocmai pentru a nu se rupe legătura cu Spania, legătură pe care o considera conformă cu interesele ei. Deși, Wilhelm de Orania nu mai credea nici el la acea dată că Filip al II-lea le va respecta vechile drepturi. Eșecul misiunii lui Egmont era grăitor.

(10) Compatrioții erau chemați prin aceasta să se alătore armatelor conduse de el și să lupte împotriva guvernării abuzive a ducelui de Alba.

(11) Dar armata cu care venea Wilhelm de Orania din Germania era o armată pur nobiliară care nu lupta pentru interesele maselor, ci pentru cele ale nobilimii.

(12) Prin aceasta nobilimea chema masele populare la luptă știind cît de necesară este forța lor numerică. Numai dacă ne referim la acțiunile întreprinse și succesele obținute de „calicii pădurilor“ și „calicii mărilor“ și avem numai o mică parte din tabloul general al contribuției maselor la revoluție și seria marilor în-

fringeri și pierderi suferite de spanioli de pe urma acestora. Din păcate, limitarea de clasă a nobilimii a împiedicat-o să înțeleagă sensul avântului maselor și să nu meargă pe aceeași linie cu ele.

(13) Proclamația pune în fața răsculaților problema redobândirii tuturor drepturilor în momentul în care ducele de Alba își va înceta stăpînirea în Țările de Jos. Prin „abuzurile“ acestuia se făcea însă aluzie la decapitarea lui Egmont și Hoorne de către „Consiliul sîngeros“ și a faptului că însuși Wilhelm de Orania putea cădea pradă — în cazul în care era prins — furiei ducelui.

(14) Expresia „starea de prosperitate pentru republica lor“ ar părea că vizează încetarea îngrădirilor puse de ducele de Alba, inclusiv acele „alcabala“. În realitate, se referă în perspectivă la finalitatea luptei. Ea are în vedere ceea ce se va și întîmpla 11 ani mai tîrziu cînd în anul 1579, provinciile din nord, prin încheierea uniunii de la Utrecht vor hotărî formarea unei republici independente, Provinciile Unite. Acestea, numite mai tîrziu Olanda, vor fi recunoscute de Spania ca stat independent în 1609. Pe plan sentimental, însă, întreaga proclamație este pătrunsă de un accent de revoltă față de ducele de Alba, cel care îl aresta pe fiul cel mare al prințului cînd acesta avea numai 13 ani, îl ducea în Spania, înstrăinîndu-l definitiv de tatăl și familia sa. Chiar Wilhelm de Orania, guvernator al Provinciilor Unite pînă în 1584, avea să primească ultima lovitură tot din partea catolicismului, fiind asasinat de un tînar catolic fanatic. Conducerea Țărilor de Jos, eliberate de stăpînirea Spaniei încă din iulie 1581, avea să revină fiului său, Mauriciu de Orania.

## INDICAȚII METODICE

Prezentul text comentat oferă multe posibilități de informare a elevilor, de imbogățire a cunoștințelor lor de cultură istorică. Aceasta, deoarece „Revoluția burgheză din Țările de Jos“ este un eveniment social-politic de cea mai mare însemnătate, desfășurat în epoca istorică de doborîre a feudalismului și de apariție a germinilor capitalismului. Din acest motiv el implică în discuție și factori economici și alături de ei, factori sociali, politici, ideologici. Mai mult decît atît, are legături inevitabile cu întreaga politică și diplomație desfășurată în Europa la acea dată. Textul poate fi folosit astfel atît la clasa a VI-a, la istoria evului-mediu, la lecția „Revoluția burgheză din Țările de Jos“, cît și la clasa a XI-a la „Probleme fundamentale ale istoriei lumii antice și medievale“, unde revoluția burgheză din Țările de Jos este încadrată în capitolul mai mare, „Mișcări ideologice și social-politice împotriva dominației feudale și bisericesti“. De aceea, se impune respectarea particularităților de vîrstă ale elevilor. La clasa a VI-a urmărim mai întîi prin text să le formăm mai bine anumite noțiuni pe care ei nu le cunosc. Comentarea textului e sumară și ea poate sublinia o singură idee: în revoluție nobilimea din Țările de Jos nu a urmărit ruptura de monarhia feudală, ci numai obținerea respectării drepturilor tradiționale ale provinciilor pentru a le putea conduce în continuare. La clasa a XI-a comentariul se poate realiza în întregime. Avem în vedere și faptul că dacă la clasa a VI-a există o lecție specială pentru revoluția burgheză din Țările de Jos, la clasa a XI-a manualul include un subcapitol foarte sumar în întreg capitolul privind mișcările ideologice și social-politice împotriva dominației feudale și bisericesti. Comentariul mai detaliat al textului oferă profesorului posibilitatea de a suplini tratarea sumară

a revoluției burgheze din Țările de Jos și de a fixa rolul ei în ansamblul contribuțiilor la sfârșirea regimurilor feudalo-absolutiste în Europa și pregătirea lumii moderne. Sigur că și aici, urmărindu-se în primul rând interpretarea istorică, dar dându-le elevilor date și fapte argumentative certe, trebuie ținut mai ales seama de nivelul de pregătire al clasei. Se merge gradual pînă cînd se ajunge la liceele de Filologie-istorie, unde textul are ca scop într-adevăr formarea unei temeinice culturi istorice.

Pe plan educativ, formativ, ținînd seama de aceleași criterii, comentarea textului nostru oferă prilejul unor discuții despre rolul istoric și progresist al revoluției burgheze, despre caracterul limitat al rolului burgheziei și cu atît mai mult al nobilimii care în cazul Țărilor de Jos va lăsa revoluția nedesăvîrșită, despre rolul hotărîtor al masei populare în istorie. De asemenea, comentariul poate dezvălui, fără ostentație, dar cu mult discernămint, rolul nefast al monarhiilor feudale în împilarea popoarelor și folosirea armeei catolice în atingerea aceluiași scop. Metodele inchiziției trebuie să rămînă în conștiința elevilor ca cele care s-au opus gîndirii libere, creatoare, oricărui fel de progres, au promovat obscurantismul și au adus la iveală asasinatul în masă, odiosul antiumanism.

Pe plan metodologic, e potrivit ca lectura și comentarea textului să se realizeze în momentul în care se ajunge în desfășurarea cronologică a evenimentelor, la trecerea lui Wilhelm de Orania cu trupele sale pe teritoriul Țărilor de Jos pentru a sprijini acțiunile împotriva ducelui de Alba. Adică, momentul pe care l-am fixat și noi în comentariu. Comentarea textului poate avea ca urmare realizarea unei suite de situații de problematizare. Aceasta se poate realiza fie cînd profesorul comentînd textul le cere elevilor să tragă concluzia, fie la sfîrșit, în fixarea cunoștințelor. Sugerăm pe cel mai semnificativ din exemple: „Wilhelm de Orania a avut prilejul să constate că nu numai ducele de Alba, dar chiar regele Filip al II-lea era împotriva intereselor vitale nu numai ale Țărilor de Jos în ansamblul lor, dar chiar a intereselor nobilimii pe care prințul o reprezenta. Și totuși a rămas constant partizan al monarhiei feudalo-absolutiste și catolice. Cum vă explicați acest lucru?” Răspunsul este mai amplu și el, condus de profesor, care pe parcurs creează și alte situații de problematizare, se întinde pe mai multe planuri: economic, social, politic, ideologic.

La clasa a VI-a, unde am subliniat că există o lecție specială destinată tratării „Revoluției burgheze din Țările de Jos”, profesorul poate însoți comentariul textului de scurte proiecții la epidioscop. Dar și aici în limita timpului disponibil. Socotim că prin ilustrarea sa, textul comentat capătă și mai multă putere de evocare istorică și de înțelegere a complexei lui problematice de către elevi.

PETRU DEMETRU POPESCU

#### INDICAȚII BIBLIOGRAFICE

Fr. Engels, *Despre decăderea feudalismului și apariția statelor naționale*, în K. Marx — Fr. Engels, *Opere*, vol. 21, Editura Politică, București, 1965, p. 390—399; *Istoria universală*, vol. III sub redacția N. A. Sidorova (redactor responsabil), N. I. Konrad, I. P. Petrushevski, L. V. Cerepnin, Editura Științifică, București, 1960, p. 723; Camil Mureșan, *Focul ocrotit de ape (Revoluția burgheză din Țările de Jos)*,

Editura Științifică, 1960, p. 89—90 (textul comentat); Francisc Pall, Camil Mureșan, *Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1961, p. 248 (textul comentat); Radu Manolescu, Valeria Costăchel, Stelian Brezeanu, Florentina Cazan, Mihai Maxim, *Istoria medie universală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 436—441; 458—466; 508—509